

شرح قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح

محمد رضا یزدانیان_ مدیر کل حقوقی سازمان قضایی ن. م

قسمت بیست و یکم

فصل هفتم: فروش و حیف و میل و واگذاری اشیای نظامی و اموال نیروهای مسلح

ماده (۸۰): «هر نظامی که اسلحه و یا اجزای آن یا مهمات یا مواد منفجره یا محترقه متعلق به دولت یا در اختیار دولت را که بر حسب وظیفه به او سپرده شده و یا به هر نحو به آن دسترسی پیدا کرده بفروشد یا به رهن بگذارد یا به نحو دیگری مورد معامله قرار دهد یا با سوء نیت مخفی نماید به حبس از دو تا ده سال محکوم می شود.»

ماده (۸۱): «هر نظامی که مرکب یا وسایل نقلیه یا سایر اموال متعلق به دولت یا در اختیار دولت را که بر حسب وظیفه به او سپرده شده و یا به هر نحو به آن دسترسی پیدا کرده بفروشد یا به رهن بگذارد یا به نحو دیگری مورد معامله قرار دهد یا با سوء نیت مخفی نماید به حبس از شش ماه تا دو سال محکوم می گردد.»

ماده (۸۲): «هر نظامی البسه نظامی را که برای خدمت به او سپرده شده است و فروش و یا هر نوع معامله دیگری در مورد آن از نظر سازمان مربوط غیر مجاز باشد بفروشد یا به نحو دیگری مورد معامله قرار دهد به حبس از دو تا شش ماه محکوم می شود.»

شرح مواد:

۱- عنصر مادی جرایم موضوع مواد (۸۰) الی (۸۲) عبارت است از: «فروش، رهن، معامله و مخفی نمودن» اسلحه و یا اجزای آن، مهمات، مواد منفجره و محترقه، مرکب، وسایل نقلیه، و یا سایر اموال متعلق به دولت یا در اختیار دولت و هم چنین «فروش و یا معامله» البسه نظامی.

۲- تعریف اصطلاحات «مهمات، مواد منفجره و محترقه»

الف) مهمات:

مهمات واژه ای است کلی و شامل انواع فشنگ ها، گلوله ها، نارنجک ها، بمب ها، آتش افروزها و مین ها همراه با انواع گلوله های توپخانه و خمپاره و چاشنی ها، خرج های پرتاب و ماسوره های مورد نیاز آن ها و انواع منفجر کننده ها می گردد. هر نوع مهمات حاوی ماده منفجره بوده که به منظور وارد آوردن خسارت به سازه ها، افراد و

وسایل یا هدف های نظامی ساخته است.^(۱)

ب) مواد منفجره و محترقه: ماده منفجره، یک ماده شیمیایی است که در اثر عوامل خارجی مثل الکتریسیته، حرارت، ضربه یا اصطکاک، تغییر ماهیت شیمیایی داده و از حالت جامد به گاز تبدیل می شود. مواد محترقه به خصوص از نوع شدید آن که اصطلاحاً به آن سوختار شدید هم گفته می شود، عموماً در خرج های منفجرکننده، بمب ها، گلوله های توپخانه، نارنجک ها، مین ها و خرج های تخریبی به کار می رود.^(۲) اسلحه نیز شامل اسلحه سرد و گرم می شود.

۳- اداره حقوقی قوه قضاییه در یک نظریه مشورتی اعلام نموده است که: «با توجه به بررسی های به عمل آمده و نظر متخصصین امر در نیروهای مسلح و وزارت دفاع و هم چنین با توجه به مستندات و مستنداتی چون نظام نامه اسلحه و مهمات جنگی (مصوبه شماره ۴۶۱۸ مورخه ۱۳۱۱/۷/۱۰ هیأت وزیران) و آیین نامه قانون اسلحه و مهمات جنگی و مواد محترقه (مصوبه شماره ۵۴۰۹ مورخه ۱۳۱۸/۱۱/۱۸ هیأت وزرا) ناظر به ممنوعیت احتراق باروت و سایر مواد محترقه در معابر عمومی و ممنوعیت فروش مواد محترقه به افراد کم تر از ۱۸ سال... ترقه و یا وسایل آتش بازی دیگر جزء مواد محترقه مذکور در قانون تشدید مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و... مصوب ۱۳۵۰/۱۱/۲۶ و اصلاحی ۵۴ محسوب گردیده و واردات و نگهداری غیر مجاز آن مشمول مقررات این قانون قرار می گیرد.»^(۳)

۴- کمیسیون قضایی و حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح در نظریه مشورتی مورخ ۷۲/۵/۳ اعلام نموده که: «مهمات معمولاً به فشنگ و گلوله سلاح های سبک و سنگین و امثال آن ها و مواد منفجره و محترقه به موادی مثل باروت و تی ان تی و امثال آن گفته می شود و پوکه به تنهایی مهمات محسوب نمی شود.»

اداره حقوقی قوه قضاییه نیز در نظریه مشورتی شماره ۷/۵۹۱۷-۶۸/۱۱/۱۵ اعلام نموده؛ با توجه به این که عرفاً به پوکه مهمات جنگی اطلاق نمی شود، لذا نگهداری آن جرم محسوب نمی شود.

۵- هر چند که برابر مقررات ماده (۷۷۱) قانون مدنی، رهن عقدی است که به موجب آن مدیون مالی را برای وثیقه به داین می دهد و معاملات نیز تعریف و شرایط خاصی دارند، اما مراد مقنن در این ماده تحقق همه شرایط قانونی عقود و معاملات و عقد رهن نیست و همین که مرتکب اموال و تجهیزات و اسلحه و مهمات مورد اشاره را به گرو بگذارد و یا به هر نحو مورد داد و ستد و معامله قرار دهد، مشمول مقررات مواد مزبور می شود.

۶- نحوه دسترسی به اموال یاد شده مؤثر در مقام نیست، چه اموال برحسب وظیفه به فرد سپرده شده باشد و چه به نحو دیگری به آن دسترسی پیدا کرده باشد، مشمول مقررات موصوف می گردد، اما دولتی بودن آن ها و یا در اختیار دولت (نیروهای مسلح) بودن شرط است.

در مورد البسه نظامی نیز، ماده (۸۲) شامل البسه ای می گردد که «برای خدمت» به فرد سپرده شده باشد.

۷- با توجه به اطلاق و عام بودن عبارت «یا به هر نحو به آن دسترسی پیدا کرده باشد.»

چنان چه مرتکب یکی از اقسام مذکور در مواد (۸۰) و (۸۱) را سرقت کند و سپس آن را بفروشد، به نظر می رسد با رعایت مقررات تعدد مادی جرم باید مجازات شود. مگر آن که نحوه دسترسی را شامل اعمال مجرمانه مانند سرقت ندانیم که این تفسیر هر چند مضیق و به نفع متهم است، لکن با اطلاق و کلیت عبارت مورد اشاره مغایرت دارد و از طرفی دلیلی نیز در مورد این تخصیص نداریم.

اداره حقوقی قوه ی قضاییه در یک نظریه مشورتی اعلام نموده: «سارق که مالی را سرقت نموده و آن را به فروش رسانیده، مرتکب دو بزه مستقل گردیده است، یکی سرقت و دیگری انتقال مال غیر، زیرا فروش مال مسروقه از طرف سارق انتقال مال غیر محسوب می گردد و از لحاظ کیفری قابل تعقیب است.»^(۴)

مرجع مزبور، فروش سلاح و مهمات ناشی از جرم اختلاس را نیز جرم مستقل محسوب و آن را دارای عنوان خاص کیفری دانسته و اعلام نموده که در صورت ارتکاب، مشمول مقررات صدر ماده (۴۷) قانون مجازات اسلامی است و باید برای آن مجازات جداگانه و مستقلی تعیین گردد.^(۵)

شایان ذکر است که رویه ی قضایی معمولاً مخفی نمودن و یا فروش اموال مسروقه توسط سارق به جز سلاح و مهمات را مستوجب مجازات مستقل نمی داند. در این مورد ذیلاً یک رأی از شعبه دیوان عالی کشور و یک نظریه مشورتی از اداره ی حقوقی قوه ی قضاییه که بر مبنا و اساس مقررات عمومی جرم سرقت صادر و اعلام شده است نقل می گردد:

«ماده (۲۳۰) قانون مجازات عمومی که می گوید، هر کس عالماً و عامداً اشیای مسروق را مخفی کند به قرینه قید علم و حسب مستفاد از ظاهر آن، ناظر به موردی است که پنهان کننده خود شرکت در اصل سرقت نداشته و عمل او فقط پنهان کردن مالی باشد که به وسیله سرقت دیگری به دست آمده باشد، بنابراین صدور دادنامه به محکومیت کسی هم از جهت سرقت و هم از جهت «اخفای مال مسروق» مجوز قانونی ندارد.»^(۶)

«حمل و نگهداری و اخفای مال مسروقه وسیله سارق که بدون مجوز مال مسروقه در ید او قرار گرفته، هر یک به تنهایی جرم مستقلی نمی باشد، بلکه این اعمال مستتر در عمل سرقت و کلیه آن اعمال در حکم عمل واحد است و یک مجازات برای سارق در نظر گرفته می شود.»^(۷)

با عنایت به مراتب پیش گرفته، در اصلاحات قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح باید مقررات در خصوص بحث تعدد جرایم سرقت و فروش یا اختفای اموال و وسایل مذکور در مادتين (۸۰) و (۸۱) شفاف تر و دقیق تر وضع گردد.

۶- پرسش دیگری که از نظر کاربردی و در حوزه نظری مطرح می باشد این است که اگر فردی اسلحه و مهمات و یا سایر اموال و وسایل مذکور در مواد (۸۰) و (۸۱) را که بر حسب وظیفه به وی سپرده شده بفروشد، عمل ارتكابی اختلاس محسوب می شود و یا فروش اسلحه و مهمات و یا اموال دولتی؟ به عبارت دیگر تفاوت بین ماده (۱۱۹) با مواد (۸۰) و (۸۱) در مورد فروش اسلحه و مهمات و اموال دولتی و یا اختلاس آن ها در چیست؟

با توجه به این که قید «سپردن برحسب وظیفه» در هر دو عنوان «فروش اموال دولتی» و «اختلاس» آمده است، بنابراین تفکیک دقیق بین دو عنوان مشکل است و به همین علت ممکن است تداخل پیش می آید و آرای متعارضی صادر گردد، اما با توجه به سابقه تقنینی و تعریف و شرایط خاص عناوین کیفری مزبور در خصوص وجه تمایز اختلاس با فروش اموال دولتی می توان گفت که اگر اموال جهت خدمت یا به مناسبت انجام یک وظیفه و مسئولیت خاص نظامی به فرد سپرده شود مثل این که سلاح و مهمات جهت انجام وظیفه خاص نگهبانی و پاسداری تحویل شخصی گردد یا لوازم نظامی جهت انجام مأموریت رزمی در اختیار فرد قرار گیرد و وی سلاح یا وسیله مزبور را بفروشد، موضوع حسب مورد با مقررات مادتين (۸۰) الی (۸۱) منطبق است ولی اگر وظیفه خاص یا شغل سازمانی تحویل گیرنده، نگهداری و مراقبت از اموال باشد، مانند مسئول اسلحه خانه یا انباردار و نامبرده اموال و یا سلاح و مهمات را به نفع خود و یا دیگری بفروشد موضوع از مصادیق اختلاس است. از لحاظ سابقه تقنینی نیز در ماده (۴۰۰) قانون دادرسی و کیفر ارتش در مورد مختلس از عناوین «سپردن بر حسب وظیفه» و «محاسب و صندوق دار و تحویل دار» استفاده شده بود و در ماده (۳۷۶) در مورد فروش اموال دولتی، عنوان «سپردن برای خدمت» ذکر گردیده بود و به این نحو از تداخل مقررات مربوط به «فروش اموال دولتی» و «اختلاس» جلوگیری شده بود که این ضابطه در قانون فعلی مجازات جرایم نیروهای مسلح رعایت نشده است. البته شایان ذکر است که این ضابطه در قانون مجازات جرایم ن. م سال ۷۱ و ماده (۸۲) قانون فعلی هم رعایت شده است.

اما اگر قائل به ضابطه و معیار مزبور نباشیم و سپردن برحسب وظیفه را مطلق و شامل هر نوع سپردنی اعم از برای خدمت و یا برای نگهداری بدانیم بدیهی است چنان چه موضوع از هر جهت واجد شرایط و عناصر متشکله هر دو عنوان جزایی «فروش اموال دولتی» و «اختلاس» باشد، مقررات تعدد معنوی جرم حاکم خواهد بود.

۷- مخفی کردن سلاح یا مهمات یا سایر وسایل و اموال ذکر شده باید با سوء نیت باشد، بنابراین اگر فرد نظامی هنگام حمله دشمن، مهمات مازاد بر نیاز را به انگیزه عدم دسترسی دشمن در محلی مخفی نماید، به لحاظ نداشتن سوءنیت مشمول مقررات ماده (۸۰) نمی گردد.

۸- چنان چه حین بازرسی از فرد نظامی چند تیر فشنگ کشف شود و تحت عنوان نگهداری یا مخفی کردن مهمات تعقیب شود، آیا موضوع مشمول ماده (۸۰) قانون مجازات جرایم ن. م، می شود یا ماده (۲) قانون تشدید مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و قاچاقچیان مسلح؟

این پرسش در نشست قضایی سازمان قضایی نیروهای مسلح استان خراسان رضوی^(۸) مورد بحث و بررسی قرار گرفته که نظریه استان و هم چنین نظر کمیسیون حقوق جزای اختصاصی اداره کل حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح که مورد تأیید نگارنده نیز می باشد، عیناً درج می گردد:

نظریه اکثریت:

نظر به این که قانون گذار در ماده (۸۰) قانون مجازات جرایم ن. م، به عنصر سوءنیت متهم تصریح نموده و در موارد محدودی از جرایم عمدی این وضعیت مشاهده می شود، لذا تصریح به قید مذکور دلالت بر تأکید خاص و توجه به عنصر روانی و انگیزه های شخصی مجرم در تحقق جرم دارد و الاً مخفی کردن مهمات بدون قید مذکور فعلی است که در آن علم به غیر مجاز بودن عمل و عمد در ارتکاب جرم وجود دارد. بنا به مراتب یاد شده باید به هدف غایی متهم در اختفا فشنگ توجه شود. صرف محروم کردن یگان از مهمات برای تحقق جرم موضوع ماده (۸۰) کافی نیست. علاوه بر آن باید سوء نیت خاص متهم از قبیل مخالفت با فرمانده و یا خرابکاری یا استفاده از مهمات برای عمل مجرمانه دیگر و غیره احراز شود. در غیراین صورت موضوع مشمول ماده (۲) قانون تشدید مجازات قاچاق اسلحه و مهمات خواهد بود. به علاوه مرتکبین جرم اختفاء یا نگهداری مهمات اکثراً سربازان وظیفه هستند که در عمل خود سوء نیت خاص ندارند و بهتر است به ماده (۲) قانون مرقوم که از حیث مجازات با رعایت مقررات ماده (۲۲) ق. م. ا خفیف تر می باشد، مجازات شوند.

نظریه اقلیت:

مخفی کردن مهمات توسط کارکنان نظامی، در صورت احراز عمد در فعل، مشمول ماده (۸۰) قانون مجازات جرایم ن. م، می باشند و ضرورتی به احراز انگیزه های فرد یا سوء نیت خاص وجود ندارد. به عبارتی قصد محروم کردن موقت یا دائمی یگان از مهمات متعلقه برای تحقق جرم موضوع ماده (۸۰) کفایت می کند. اصولاً راجع به جرم

مخفی کردن یا نگهداری مهمات با وجود ماده مذکور که لاحق می باشد، استناد به ماده (۲) قانون تشدید مجازات قاچاق اسلحه و مهمات برای کارکنان نظامی موجه نیست. علاوه بر آن احراز مخفی کردن با سوء نیت امری مشکل و تقریباً غیر قابل اثبات است.

نظریه کمیسیون:

چنان چه فرد نظامی مهمات متعلق به دولت یا در اختیار دولت را که بر حسب وظیفه به وی سپرده شده و یا به هر نحو به آن دسترسی پیدا کرده است، مورد معامله قرار دهد یا به رهن بگذارد یا با سوء نیت مخفی کند، موضوع مشمول مقررات ماده (۸۰) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح به عنوان قانون خاص می گردد، لکن چنان چه فرد غیر نظامی یا نظامی اقدام به خرید و فروش، نگهداری، حمل و نقل و یا مخفی کردن مهماتی که در مالکیت و یا در اختیار دولت نبوده، نماید مانند تحصیل از طریق قاچاق، وفق مقررات ماده (۲) قانون تشدید مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و قاچاق چیان مسلح مصوب ۱۳۵۰ مجازات می شود. رویه قضایی شعب دیوان عالی کشور در مقام تجدیدنظر از آرای دادگاه های نظامی نیز معمولاً منطبق با این نظریه است.

۹- فروش یا مورد معامله قراردادن البسه نظامی موضوع ماده (۸۲)، در صورتی وصف مجرمانه دارد که علاوه بر این که باید برای خدمت به فرد سپرده شده باشد، فروش یا معامله آن نیز از نظر سازمان مربوط غیرمجاز باشد. در غیراین صورت مشمول مقررات ماده مزبور نمی گردد.

ادامه دارد.

پاورقی:

(۱) رستمی، سرتیپ ستاد محمود، فرهنگ واژه های نظامی.

(۲) مراجعه شود به منبع پیشین.

(۳) نظریه ی مشورتی شماره ۷/۵۹۵۷ - ۷۸/۸/۳۰.

(۴) نظریه ی مشورتی شماره ۷/۴۲۳۱ - ۷۸/۸/۱۸.

(۵) نظریه ی مشورتی شماره ۷/۱۹۱۲ - ۸۰/۴/۲.

(۶) رأی شماره ۱۰۶۹۳ - ۳۴۶ مورخ ۱۳۱۷/۲/۱۹، شعبه دوم دیوان عالی کشور.

(۷) نظریه ی مشورتی شماره ۷/۱۶۶۷ - ۱۳۶۹/۴/۳.

(۸) نشست قضایی مورخ ۸۶/۱/۲۹.